

AFŞİN-ELBİSTAN LİNYİT HAVZASI ve ENERJİ YÖNETİMİNDE PLANLAMA HATALARI

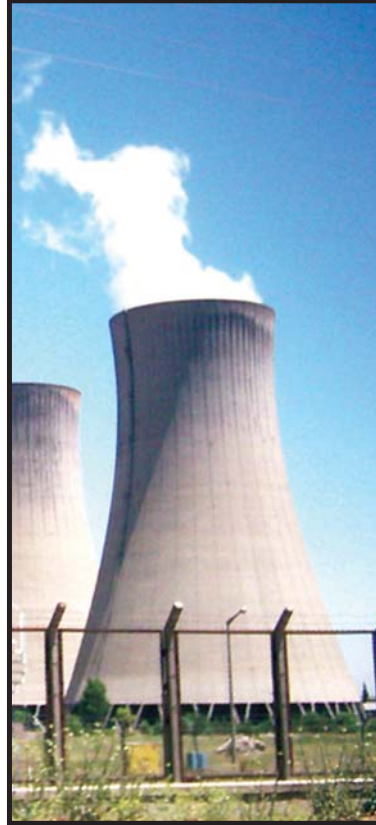
Nejat Tamzok
TMMOB Maden Mühendisleri Odası

Enerjinin ucuz, kaliteli, zamanında ve güvenilir şekilde temini, ülke yönetimlerinin öncelikli konuları arasında bulunmaktadır. Dünyada sık sık gündeme gelen enerji krizleri, ülkeleri enerji politikaları konusunda daha hassas, daha akılcı hareket etmeye zorlamaktadır. Günümüzde, hemen her ülke, enerji kullanımında ithal kaynak bağımlılığının, enerji güvenliği, giderek ulusal güvenlik bakımından önemli risklere yol açacağı gerçeğinden hareket etmekte, enerji kullanımını yerli kaynaklarına öncelik veren politikalar doğrultusunda yapılandırmaktadır.

Çevresinde, özellikle fosil kaynaklarca zengin bir coğrafya bulunan Türkiye, enerji kaynakları bakımından zengin ülkeler arasında yer almamaktadır. Bununla beraber, ülkemiz, 9 milyar tonu aşkın görünür linyit rezervine sahip bulunmakta olup, kömür rezervlerinin büyüklüğü bakımından dünyada 11. sıradadır. Yine, yıllardır ihmal edilen aramalar ile yeni kömür yataklarının bulunup geliştirilme olasılığı son derece yüksektir.

Dünya elektrik enerjisi üretiminde kömürün kullanımı, diğer birincil kaynaklara göre her zaman daha yüksek oranlarda olmuştur. Son yıllarda, elektrik üretiminde, özellikle doğalgazın kullanımı artmaktadır. Bununla beraber, diğer kaynaklara nazaran dünya üzerinde daha yaygın

ve bol miktarlarda bulunması nedeniyle daha kolay erişilebilir olması, daha kolay taşınabilme ve daha emniyetli depolanabilme özellikleri ve temiz kömür teknolojilerinin hızlı gelişimi dikkate alındığında, kömür, gelecekte de ağırlığını yitirecek gibi görünmemektedir.

Kömürün yukarıda sıralanan özellikleri, kömür rezervleri bakımından diğerlerine göre daha şanslı olan ülkelerin tüketim davranışlarına da yansımaktadır. 2003 yılı itibariyle dünya elektrik enerjisi üretiminde kömür yüzde 40.1 oranında kullanılmıştır. Kömür rezervleri bakımından en zengin 20 ülkenin elektrik üretimindeki kömür kullanımı ise ortalama yüzde 46'dır. Söz konusu ülkelerin hemen tamamının, bir diğer yerli kaynağın ağırlıklı kullanımı söz konusu değilse, yerli kömürlerinin kullanımına yönelmiş oldukları görülmektedir. Bu ülkelerdeki elektrik üretiminde kömür kullanım payları, 2002 yılı itibariyle, Polonya'da yüzde 94, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yüzde 92, Çin ve Avustralya'da yüzde 78, Kazakistan'da yüzde 71, Hindistan'da yüzde 70, Çek Cumhuriyeti'nde yüzde 67, Yunanistan'da yüzde 64, Almanya ve ABD'de ise yüzde 51 şeklindedir.

Bununla beraber, Türkiye'nin, kömür bakımından zengin ülkeler arasında, elektrik üretiminde kaynak kullanım davranışı bakımından, önemli ölçülerde farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Söz konusu ülkeler içerisinde, yerli kömür kaynaklarını atıl durumda bekletirken, elektrik üretimini ithal kaynaklara dayandıran, Türkiye dışında bir ülke bulunmamaktadır. Ülkemizde, 2005 yılı itibariyle, elektrik enerjisinin sadece yüzde

20'si yerli kömürlerden üretilmiştir. Kömür rezervleri bakımından zengin ilk 20 ülke arasında, dış kaynağa en fazla bağımlı hale gelmiş ülke Türkiye'dir. Türkiye'nin elektrik üretiminde ithal doğalgaz kullanım oranı, doğalgazı satın aldığı Rusya'dan dahi daha yüksektir. Elektrik üretiminde yerli kömürler yerine ithal doğalgazı kullanma tercihi, ülkemize son derece pahalıya mal olmuş ve söz konusu tercih sonucunda, ülkemiz, sanayi sektörlerine dünyanın en pahalı elektriğini vermek durumunda kalmıştır.

Oysa ülkemizin, ithal doğalgaza mahkumiyeti bir zorunluluk değildi ve bugün de değildir. Türkiye'nin, ithal doğalgaz karşısında geliştirebileceği yerli kaynaklara dayalı alternatif projeleri her zaman bulunmaktadır. Söz konusu alternatif projeler arasında en önemlilerinden biri de Afşin-Elbistan Linyit Havzası Projesi'dir.

Ülkemizin sahip olduğu linyit rezervlerinin yaklaşık yüzde 45'i Afşin-Elbistan Linyit Havzası'nda bulunmaktadır. Yaklaşık 4 milyar ton rezerve sahip Afşin-Elbistan Linyit Havzası, Türkiye'nin elektrik enerjisi amaçlı kullanılabilir en önemli linyit potansiyeline sahiptir. Havzada mevcut işletilebilir rezerv ile 30 yıl boyunca yaklaşık 8 bin 600 megavat santral besleyebilmek mümkündür. Toplam 2 bin 800 megawattlık santral devrede olduğu dikkate alındığında, kalan rezervden yapılacak kömür üretimi ile kurulacak termik santral kapasitesi 5 bin 800 megavat olmaktadır. Söz konusu kapasitenin, yapılmakta olan aramalarla daha da yükseleceğine ilişkin somut işaretler bulunmaktadır.

Kahramanmaraş İli'ne bağlı Afşin ve Elbistan ilçelerinin kuzeyinde yer alan Afşin-Elbistan Linyit Havzası'nda kömür arama çalışmaları ilk olarak 1966 yılında başlamış olup, Havza'daki linyitin varlığı 1967 yılında saptanmıştır. Havza'nın ilk fizibilite raporu 1969 yılında, yatırım çalışmaları ise 1973 yılında başlatılmıştır. 1975 yılında

yapımına başlanan 4x340 megavat kapasiteli santralın 340 megawattlık ilk ünitesi 1984 yılında devreye alınmıştır. Havza'da yapılan 4x360 megawatt gücündeki ikinci santral ise 2005 yılında çalışmaya başlamıştır.

Afşin-Elbistan Havzası'na, elektrik enerjisi üretimi amaçlı olarak öncelik verilmesini gerekli kılan göz ardı edilemeyecek gerekçeler söz konusudur. Havza'nın doğru planlama ile değerlendirilmesiyle, ülkemiz önemli miktarlarda enerji ithalatından kurtulmuş olacaktır. Yerli kaynağın kullanılıyor olması bakımından, ülkemiz enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik ciddi bir katkı söz konusu olacaktır. Havza'da mevcut diğer tesislerden elde edilen deneyim ile yeni tesisler çok daha kısa sürede işletmeye alınabilecektir. Havza madenciligi ile yörede önemli bir istihdam yaratılmış olacak, bu durum bölgedeki göçü sınırlayacaktır. Ayrıca, proje ile yörede diğer bölgesel sanayilerin gelişmesi suretiyle dolaylı istihdam da yaratılmış olacak, bölge için önemli bir gelir kaynağı oluşturulacaktır. Havza'dan

bugün üretilmekte olan elektriğin üretim maliyetleri hidrolik santraller ile yarışabilecek düzeydedir. Bu bakımdan, elektrik üretiminde önemli bir maliyet avantajından yararlanılmış olacaktır.

Tüm avantajlarına karşın, Afşin-Elbistan Linyit Havzası'nın elektrik üretimi amaçlı projelendirilerek gerçekleştirilmesi hususunda enerji yönetimleri tarafından yapılan iki önemli hata söz konusudur.

Hatalardan ilki, enerji sektörlerinde tüm dünyada liberalizasyon rüzgarlarının estiği bir dönemde, yerli kömürün yerine ithal doğalgazın tercih edilmesiyle yapılmış olup, aynı zamanda ülkemiz elektrik sektöründe bir kırılma noktasını da işaret etmektedir.

Söz konusu dönemde, özel sektörü elektrik sektöründe yatırım yapmaya teşvik edebilmek amacıyla geliştirilen Yap-İşlet ve Yap-İşlet-Devret modelleri çerçevesinde, yaklaşık 7 bin 600 megawatt gücünde 8 adet doğalgaz ve 1 adet ithal kömür santral özel sektöre

yaptırılmış, bu çerçevede söz konusu santrallerin yatırımcı firmalarına bir taraftan ürettikleri elektriğe uzun dönemli alım garantisi verilmiş, diğer taraftan kullanacakları doğalgazla ilgili “al ya da öde” anlaşmaları yapılmıştır. Söz konusu garantiler ile işletilen santrallerin maliyet ve satış fiyatları, doğalgaz fiyatlarının da artışıyla, diğer elektrik üretim santrallerine göre son derece yüksek düzeylerde seyretmiş, elektrik fiyatlarında önemli artışlar söz konusu olmuştur.

Bununla beraber, işletme maliyetleri yaklaşık 6-7 kat daha düşük olan Afşin-Elbistan Linyit Havzası'nda, belirtilen doğalgaz santrallerinin kurulu gücünü tesis edebilecek potansiyel mevcuttur, ancak Havza söz konusu doğalgaz santrallerine alternatif olarak değerlendirilmemiştir. Bu tercihin sonucunda, tamamı Batı bölgelerinde yapılan ve ne istihdam yaratma ne de bölgesel eşitsizlikleri giderme hususlarında hiçbir yararı olmayan doğalgaz santralleri, bir yandan elektrik fiyatlarının artmasına neden olmuşlar, diğer taraftan ülke enerji güvenliğini tehlikeye düşürmüşlerdir.

Afşin-Elbistan Linyit Havzası'nın değerlendirilmesine ilişkin ikinci önemli hata ise günümüzde yapılmaktadır. Havza'daki kömür potansiyelinden elektrik üretimi amaçlı yararlanma konusu gündemdedir. Ancak yapılan girişimlerden anlaşıldığı üzere, Afşin-Elbistan Linyit Havzası, “yöre sanayi sektörleriyle bütünleşik, yörenin toplumsal kalkınması ve yoksulluğun azaltılarak gelir dağılımının düzeltilmesi hedeflerine yönlendirilmiş ve çevrenin korunmasını da gözetilen” bir anlayışla projelendirilmemekte, Havza'da mevcut kömür sektörleri temelinde ve her sektör için ayrı ayrı olmak üzere parçacı yapıda bir üretim planlaması öngörülmektedir. Böylece bir planlama anlayışının, kaynak kaybına neden olması kaçınılmazdır. Kaynak kaybının önüne geçilebilmesinin koşulu, tüm havza temelinde planlama ve işletmecilik yapılmasıdır. Havza'nın yapay olarak yaratılmış sektörlerle bölünmesi ve planlanması hatalı bir yaklaşımdır.

Öncelikle Havza temelinde genel planlamaların yapılması, sektör bazında yapılacak çalışmaların bu doğrultuda değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, rezerv belirleme çalışmaları hızla sonuçlandırılmalı,

Havza'daki kömür sınırları net olarak belirlenmeli ve işletme projeleri buna göre yapılmalıdır.

Havza'da mevcut kömür yataklarının projelendirilmesi sürecinde, ülkemiz kömür madencilğinde en fazla birikim ve deneyimi olan Türkiye Kömür İşletmeleri'nin devre dışı bırakılması önemli bir hata olacaktır. Planlama sürecinde söz konusu birikim ve deneyimden yararlanılmalı, kömür ocaklarını ve santralin çalışmalarını koordine edecek idari yapı Havza'nın büyüklüğüne uygun hale getirilmelidir. Havza kömürlerinin değerlendirilmesine yönelik araştırma ve geliştirme çalışmaları yörede bir AR-GE merkezi kurulmak suretiyle hızlandırılmalıdır.

Sonuç olarak, söz konusu yatakların atıl bekletilerek elektrik üretiminde kullanılmaması, ülkemiz sanayi sektörlerinin gelişmesi bakımından son derece sakıncalıdır. Havza, elektrik üretim tesisleri, kömür madenleri, yöre sanayisi, tarımı, ormanları, su kaynakları, toplumsal-ekonomik durumu bir arada dikkate alınarak ve bir an önce projelendirilmeli, söz konusu kaynaklardan ülke ve toplumun en yüksek oranda yararlanması sağlanmalıdır. ■

